

Trektellingen bij Dieren, najaren 2004 en 2005

Bob Coenen

Inleiding

Nadat vanaf 1981 tot en met 2003 23 najaren achtereen de trektelpost "Ons Genoegen" bij Arnhem was bemand, werd in overleg besloten om in 2004 de trektellingen naar Dieren te verplaatsen. We waren benieuwd of we bij Dieren andere soorten zouden zien en of we van de talrijke soorten andere aantallen zouden registreren dan we bij Arnhem gewend waren. De telpost Dieren, aan de oever van de IJssel in de uiterwaarden, staat nl. model voor een waterrijk open agrarisch landschap en de telpost Arnhem, direct ten zuiden van de Veluwe, staat model voor een zwaar bebost landschap. Volgens eerdere studies zullen vogels boven voor hun aantrekkelijk landschap in hogere aantallen trekkend worden waargenomen dan boven onaantrekkelijk landschap. De mogelijkheden om te foerageren en te rusten spelen hierbij een rol. Dit komt o.a. tot uitdrukking in de geringere vlieghoogte boven aantrekkelijk landschap waardoor deze vogels eerder worden opgemerkt. Daarnaast was het alweer lang geleden dat de telpost Dieren gedurende een heel najaar gebruikt werd (van 1984 tot en met 1986). Wellicht kunnen met een nieuwe serie tellingen bij Dieren opmerkelijke verschillen of overeenkomsten worden aangetoond met de periode van twintig jaar geleden.

Methode

Er werden in najaar 2004 en 2005 vroege ochtendtellingen van 2,5 uur uitgevoerd van zichtbare landtrek. De telling start telkens een half uur vóór zonsopkomst. De trektellingen geschieden volgens de handleiding van de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT 1985). In 2004 ging het om 99 tellingen tussen 31 juli en 3 december en in 2005 om 110 tellingen tussen 4 augustus en 2 december. In de maanden september en oktober is bijna elke ochtend geteld met in 2005 vanaf 23 augustus tot en met 27 november slechts één gemiste ochtendtelling! Dit hoge aantal tellingen staat mede garant voor een zeer betrouwbaar beeld van de trek.

Aantallen

De gecorrigeerde seizoenssommen (Gso) van het aantal getelde vogels bedragen in 2004 en 2005 respectievelijk 50.993 exx en 59.904 exx. In de "Top 10" van de meest getelde soorten overheersen de vogels die foerageren in het agrarisch landschap. De verschillen in soorten op de twee afzonderlijke "Top 10"-lijsten is gering: de Keep neemt in 2005 de plaats in van de Boerenwaluw.

Aan de hand van de analyse van drie soorten die kunnen worden gerekend tot de "agrarische" soorten, nl. Graspieper, Veldleeuwerik en Kramsvogel, wordt bekeken of het beeld uit 2004 en 2005 past in de hypothese dat boven een telpost als Dieren hogere aantallen van deze soorten zijn te verwachten dan boven een telpost als Arnhem. Daarna wordt een viertal vertegenwoordigers van de "bossoorten" onder de loep genomen, nl. Vink, Sijs, Koperwiek en Zanglijster, om te zien of de omgekeerde veronderstelling (minder talrijk bij Dieren dan bij Arnhem) ook nog actueel is.

Tabel 1: talrijkste soorten in 2004 en 2005 op telpost Dieren, totaalaantal en ochtendmaximum van deze soorten en de datum van het ochtendmaximum

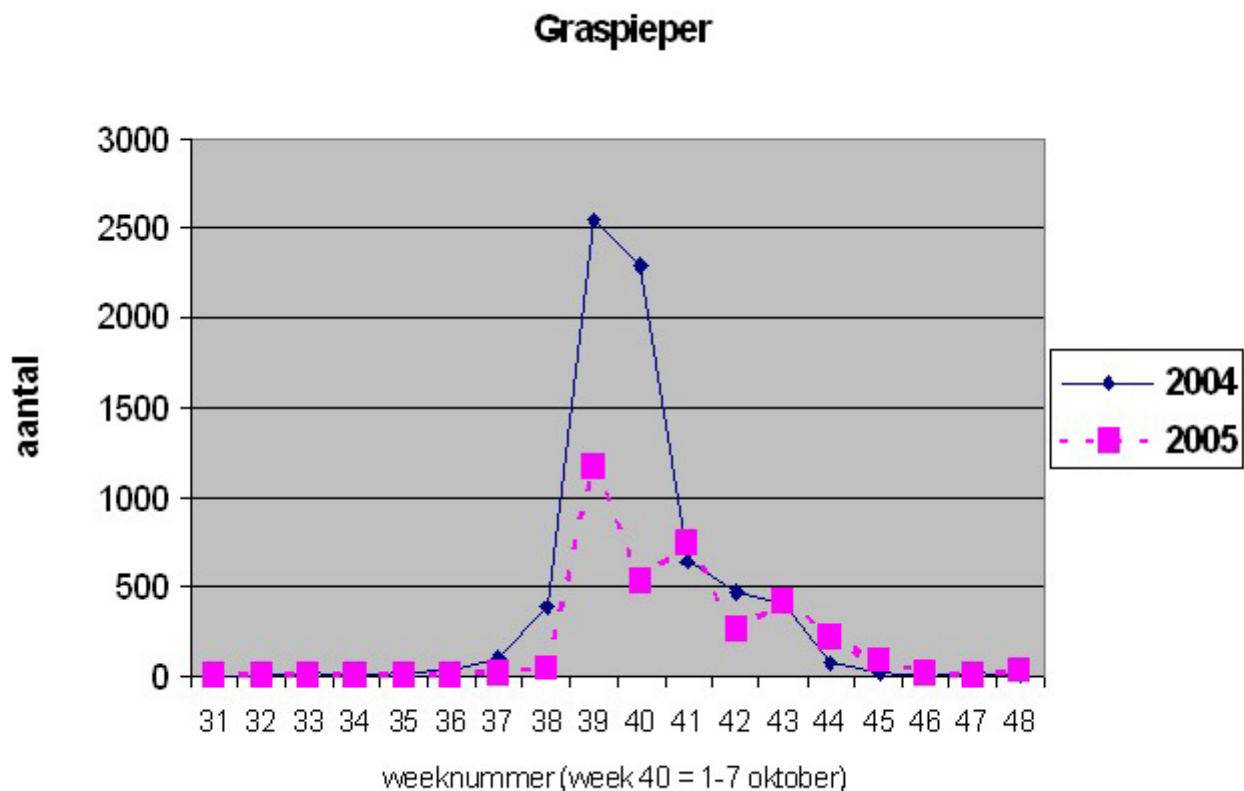
Soort	2004			Soort	2005		
	Gsot	Max.	Datum		Gsot	Max.	Datum
1. Graspieper	7002	1361	28-sep	1. Kievit	9851	2052	28-okt
2. Kogans	6854	2497	31-okt	2. Spreeuw	7547	869	28-okt
3. Kievit	6673	3074	28-okt	3. Kogans	6161	957	21-okt
4. Houtduif	5396	467	2-nov	4. Houtduif	5344	595	1-dec
5. Spreeuw	4893	455	13-okt	5. Vink	5335	713	10-okt
6. Kramsvogel	3203	468	1-nov	6. Veldleeuwerik	4705	896	29-okt
7. Veldleeuwerik	2950	620	20-okt	7. Graspieper	3490	521	30-sep
8. Vink	2516	456	2-okt	8. Keep	2294	1435	1-nov
9. Boerenzwaluw	2319	200	20-sep	9. Koperwiek	2186	1065	28-okt
10. Koperwiek	1185	206	20-okt	10. Kramsvogel	1917	359	18-nov

Graspieper

In 2004 was de Graspieper dus de talrijkste soort met 7002 exx. In alle voorgaande jaren waren er nog niet zoveel geteld in één najaar want het maximum voor Arnhem bedraagt 4433 exx (1984). Het leek duidelijk dat we bij Dieren nou eenmaal veel meer Graspiepers te

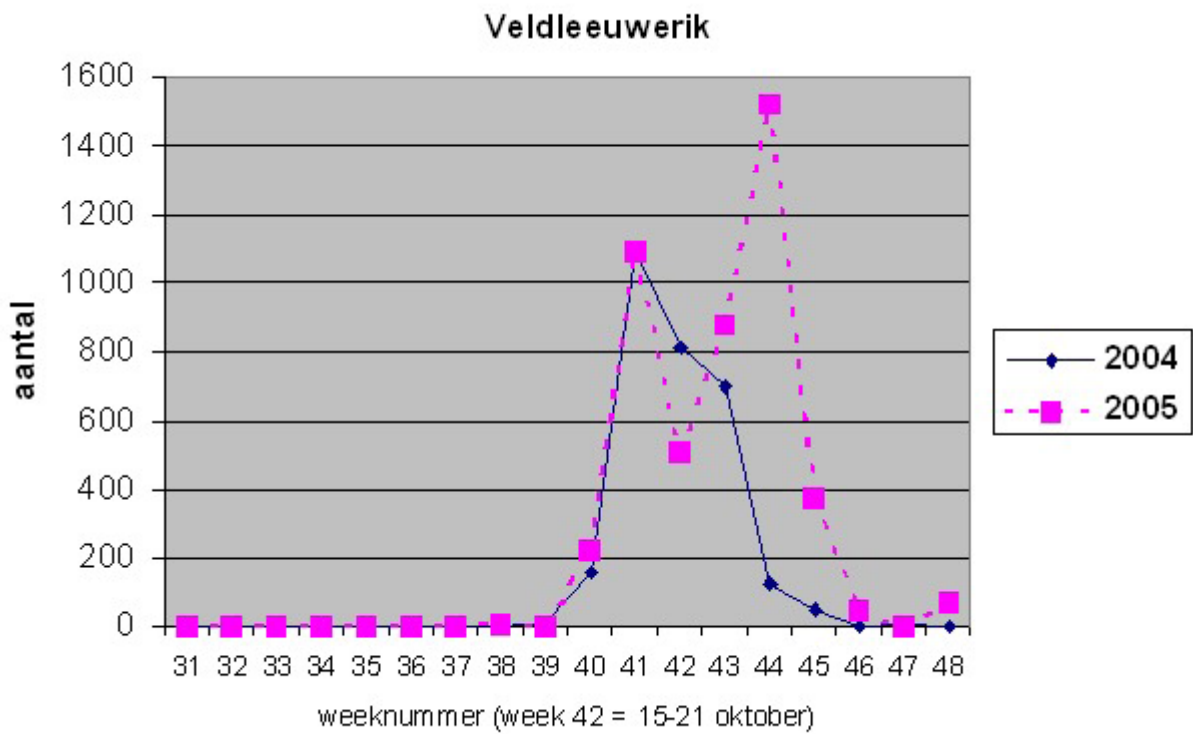
verwachten hebben dan bij Arnhem. Het was dan ook verbazingwekkend dat we het in 2005 met de helft van het aantal moesten doen van 2004 nl. 3490 exx. Als we kijken naar het aantalsverloop zien we dat het verschil uitsluitend wordt veroorzaakt in de weken 39 en 40 (24 september t/m 7 oktober) (figuur 1). Op een andere telpost met een hoge en constante telinspanning, De Vulkaan bij Den Haag, bedroeg het aantal Graspiepers in 2004 in deze periode een factor 2.5 hoger dan in 2005. Een significant aantalsverschil tussen de twee afzonderlijke jaren lijkt reëel want er zijn ook geen weersinvloeden die het verschil kunnen verklaren.

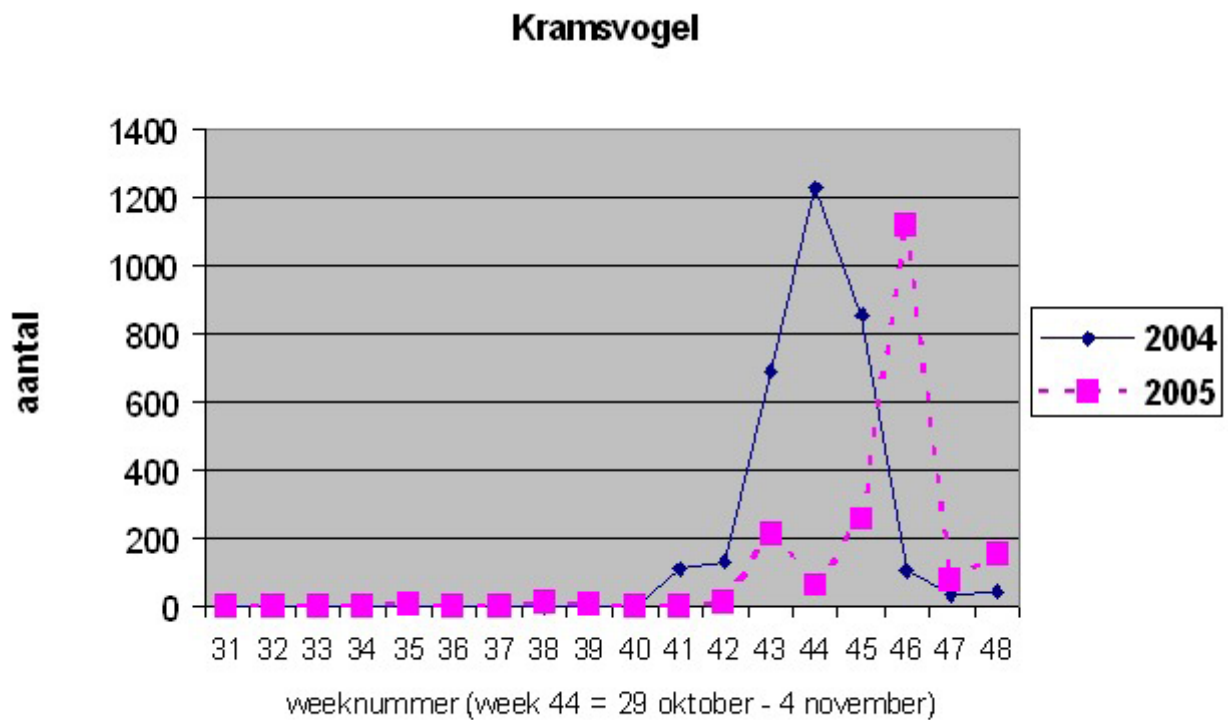
Figuur 1. Aantal Graspiepers per standaardweek

Veldleeuwerik

Een andere "agrarische" soort, de Veldleeuwerik, trok in tegenstelling tot de Graspieper in 2005 meer door dan in 2004. De 4705 exx van 2005 was ook weer ruim meer dan het maximum van Arnhem in 23 jaar jaar tellen, nl. 3757 exx (1982). Ook de 2950 exx van 2004 werd door Arnhem maar door twee jaren overtroffen: naast 1982 was dat 1990 (3176 exx). Het doortrekverloop van de Veldleeuwerik was tussen de twee afzonderlijke jaren verschillend. In 2004 was er een scherpe piek in week 41 waarna de trek na weken 42 en 43 wel als voorbij kon worden beschouwd. In 2005 volgde het patroon dat van 2004 tot en met week 43 waarna er een tweede nog grotere piek volgde in week 44 met een uitloop in week 45 (zie figuur 2).

Figuur 2. Aantal Veldleeuweriken per standaardweek

Figuur 3. Aantal Kramsvogels per standaardweek

Kramsvogel

Eenzelfde analyse als voor de Veldleeuwerik kan gemaakt worden voor de Kramsvogel. Ook bij deze soort was één van de jaren, nl. 2004 (3203 exx) goed voor een hoger maximum dan dat van Arnhem, nl. 2908 exx (1984). De Kramsvogel is daarnaast bekend om zijn jaarlijks fluctuerende aantallen als doortrekker. Er is daarbij een verband aangetoond tussen het aantal doortrekkers en de timing van de doortrek. Late doortrek is dan synoniem voor lage(re) aantallen. In zowel figuur 3 als tabel 2 kunnen we een bevestiging van dit verband zien als we de twee afzonderlijke jaren als voorbeeld nemen. In 2005 loopt de trek ongeveer twee weken achter en is het seizoensaantal 40 % lager.

Tabel 2: Doortrekpatroon en totaalaantal van Kramsvogel in 2004 en 2005 op telpost Dieren

Kramsvogel	Gsot 2004: 3203 exx	Gsot 2005: 1917 exx
D10 (datum 10% gepasseerd)	22-okt	27-okt
D50 (datum 50% gepasseerd)	2-nov	16-nov
D90 (datum 90% gepasseerd)	10-nov	22-nov

Samengevat lijkt de hypothese nog steeds te kloppen dat van deze agrarische soorten er structureel meer worden geteld boven een telpost als Dieren dan boven een telpost als Arnhem terwijl de telposten hemelsbreed minder dan twintig kilometer uiteen liggen. Het maximum van Arnhem in 23 jaar tellen is na twee jaar tellen bij Dieren door alle drie soorten al verbeterd nl. Graspieper en Kramsvogel in 2004 en Veldleeuwerik in 2005. Ook de aantallen van Graspieper en Kramsvogel in 2005 en Veldleeuwerik in 2004 bevinden zich ruim boven het gemiddelde van de jaren bij Arnhem.

Bossoorten

De vogels die vooral in bossen foerageren werden bij Dieren inderdaad veel minder trekkend waargenomen dan op de Arnhemse telpost. We hebben zelf kunnen vaststellen dat er enkele grote groepen Koperwieken zeer hoog overvlogen (> 200 meter hoog). Deze groepen werden met enig fortuin gevonden en alleen maar omdat de groepen zo groot waren. Op die dagen werd op telposten in een beboste omgeving wel zeer veel zichtbare trek van deze bossoorten geregistreerd. Het is zeker dat we veel van deze hoog vliegende bosvogels gemist moeten hebben.

Tabel 3: vergelijking van de totalen van een aantal bosvogels op de telpost Dieren in 2004 en 2005 met de gemiddelden van die soorten op de telpost Arnhem in de gehele periode (1981-2003) en in de laatste tien jaar (1994-2003)

	Gsot 2004 Dieren	Gsot 2005 Dieren	Gem. 1981-2003	Gem. 1994-
			Arnhem (exx)	Arnhem (exx)
Vink	2516	5335	12767	9226
Sijs	24	282	1057	1125
Koperwiek	1185	2186	5429	5977
Zanglijster	211	343	1103	1214

Als we de aantallen van deze vier bovenstaande soorten vergelijken met de minima van Arnhem wordt het beeld nog duidelijker. De aantallen van Sijs, Koperwiek en Zanglijster in zowel 2004 als 2005 zijn lager dan de minima in 23 jaar "Ons Genoegen". Alleen het aantal van Vink in 2005 laat één jaar Arnhem achter zich nl. het magere jaar 2003.

Ook bij de bossoorten lijkt het patroon dus nog steeds van toepassing dat van deze soorten gewoonweg minder (zichtbare) trek te verwachten is op de telpost Dieren dan op de telpost Arnhem.

Invasiesoorten 2004

In 2004 waren er twee zg. invasiesoorten te noteren: de Vlaamse Gaai en de Kruisbek. Dat we nog een redelijk aantal waarnemingen hadden van de Kruisbek is opvallend omdat deze naaldbosbewoner helemaal niets te zoeken heeft in het agrarisch waterrijk landschap. Het ging vaak om uitsluitend gehoorde vogels die waarschijnlijk net vertrokken waren van de Veluwe, want vrijwel alle vogels vlogen (ook hoorbaar) in richtingen rond oost. De luide roep in combinatie met het mogelijk nog gaan winnen van vlieghoogte vlak na vertrek heeft er dus waarschijnlijk voor gezorgd dat in oktober op de meeste ochtenden de Kruisbek is gehoord of zelfs gezien.

Van de (Vlaamse) Gaai treedt gemiddeld eens per zeven jaar een invasie op. In de meeste jaren worden er nauwelijks Gaaien als trekker opgeschreven, ook op de telpost Arnhem. Maar in 2004 was het weer zover: tussen 30-09 en 13-10 zijn er 71 exemplaren de telpost Dieren gepasseerd. De meeste vogels werden in de laatste drie kwartieren van de tellingen opgemerkt. Van Gaaien is bekend dat zij in het najaar juist veel midden op de dag trekken. Het geluk was dat 2 oktober 2004 was uitverkoren tot World Bird Watch waardoor de telpost langer dan gewoonlijk was bezet. Hierdoor hebben we juist het hoogtepunt van de Gaaien-invasie in Nederland kunnen meemaken met op onze telpost 31 exx tijdens de reguliere vroege ochtendtelling en daarna nog 103 exx tot 14.00 uur. Toen we om 14.00 uur de telpost verlieten was de Gaai vrijwel de enige soort die nog trok.

Invasiesoorten 2005

In 2005 sprongen vooral de invasies van Zwarte Mees en Barmsijs in het oog al vielen de absolute aantallen wat tegen. Vanaf begin september lieten Zwarte Mezen zich vooral langs de kuststrook in flinke aantallen stuwten. In de rest van Nederland werd ook trek opgemerkt van deze soort maar dan m.n. in beboste kontreien en in beduidend bescheidener aantallen.

Net als bij de Zwarte Mees werden vooral langs de kust veel trekkende Barmsijzen gezien. Wij kregen bij Dieren ook een bescheiden deel te verwerken met een totaal van 208 exx. In de meeste jaren is het aantal trekkende Barmsijzen echter op de vingers van twee handen te tellen. Vanaf 09-11 is de Barmsijs bijna elke ochtend waargenomen, hetzij alleen gehoord, en daarmee bevestigt deze soort ook dit jaar weer het patroon dat invasies van Barmsijzen plaatsvinden in november.

Bijzondere soorten en bevindingen

De telpost Dieren is een erg goede plaats om te zijn als je regionaal schaarsere en zeldzamere soorten wil zien. Er zijn allerlei soorten steltlopers waargenomen, zowel trekkend als tijdelijk aanwezig, zoals Watersnip, Groenpootruiter, Bontbekplevier, Regenwulp of zelfs Bonte Strandloper of Krombekstrandloper. Daarnaast vielen andere aan water gebonden vogels op zoals Purperreiger, Lepelaar, Kleine Zwaan en Kleine en Grote Zilverreiger. Ook Duinpieper, Grote Pieper, Belflijster, Ortolaan, Sneeuwgorst en IJsgors zijn niet aan onze ogen ontsnapt. De meeste dagen waren één of meerdere IJsvogels in de buurt en vanaf half oktober is in beide jaren minimaal één Waterpieper aanwezig geweest die vaak dichtbij op een steen ging zitten. Visarenden zijn in beide jaren op twee dagen gezien: het ging in beide jaren (toevalligerwijze ?!) om 31-08 (2004: 1 exx; 2005: 1 exx) en om 01-09 (2004: 2 exx; 2005: 3 exx). Nog een curieuze overeenkomst is dat in beide jaren de "topochtend" 28-10 was mede dankzij maximale aantallen van de Kievit.

Dieren 2006

Eind juli gaan we beginnen aan ons derde seizoen op de trektelpost Dieren. Ben je geïnteresseerd om mee te tellen of om de telpost eens te bezoeken, schroom dan niet om contact met me op te nemen: telefoon 0313-421788.

Dankwoord

Mijn dank gaat allereerst uit naar medetellers Jan Schoppers, Marcel Ruijs, Norbert Lucassen, Symen Deuzeman, Hans Quaden, Jos Pilzecker, Henk Sierdsema en Vincent de Boer die mogelijk hebben gemaakt dat we de afgelopen twee jaar zoveel telgegevens hebben geproduceerd. Tevens gaat mijn dank uit naar Olaf Klaassen voor het nalezen en beoordelen van de eerste versie van dit verhaal.

Bronnen en Literatuur

LWVT 1985. Handleiding tellen van zichtbare landtrek (tweede versie). LWVT, Arnhem.

Lensink R. 1996. 33 Koperwieken ZW 4, vogeltrek in het binnenland. Wetenschappelijke mededeling 217. KNNV, Utrecht

Lensink R. 1999. Trektellingen in het najaar van 1998 op de telpost Ons Genoegen. Vlerk, jaargang 16 nummer 2 1999.

LWVT 2002. Vogeltrek over Nederland. Schuyt & Co, Haarlem.

Trektellen.nl, vogeltrektellingen en ringvangsten in Nederland, België, Groot-Brittannië en Frankrijk.